

Povodně v českých zemích v 16.–18. století ve světle starých tisků*

JAN MUNZAR – STANISLAV ONDRÁČEK – LUBOR KYSUČAN

ABSTRACT

The catastrophic floods in the Czech lands in July 1997 and August 2002 showed that historical flood memory had been lost. The little used sources to recover it include early printed books. This article brings a selection of several exceptional flood cases captured by printed documents from the 16th–18th centuries. Extant early printed books and the information that they contain (verified from other sources where possible) suitably complement and extend the potential of historical hydrology and meteorology for the study and documentation of early floods that occurred before the beginning of instrumental observations and measurements.

KEYWORDS

Historic floods · early printed books · Czech lands · 16th–18th centuries

Přírodní katastrofa je neštěstí podmíněné přírodními silami a jevy, ve starověkém pojetí „živly“ (země, voda, vzduch a oheň), které zásadním způsobem postihuje, ničí nebo alespoň významně ohrožuje určitý region a člověka v něm. Ještě koncem 20. století se většina obyvatel České republiky domnívala, že živelní pohromy se našeho státu víceméně netýkají. Katastrofální povodně na Moravě, ve Slezsku a ve východních Čechách v červenci 1997, a především v Čechách o pět let později, v srpnu 2002, kdy přírodní pohroma zasáhla i hlavní město Prahu, dokázaly opak. Naši společnost tyto extrémní ohromily, protože v průběhu 20. století, kdy se tak velké povodně nevyskytovaly, došlo ke ztrátě historické povodňové paměti.¹ Naši předkové totiž věděli, že na přirozených vodních tocích jsou povodně normálním, často i každoročním přírodním jevem.

V zájmu oživení této historické paměti a seriózního pokusu o hodnocení dlouhodobých interakcí mezi těmito živelními katastrofami na jedné straně a člověkem, jeho sídly a krajinou na straně druhé bylo žádoucí dokumentovat a získat pokud možno ucelený přehled o výskytu povodní a jejich dopadů v daném regionu co nejdále do minulosti ze všech dostupných zdrojů informací.²

* Příspěvek vznikl v rámci podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu geoniky AV ČR, v. v. i. (RVO: 68145535).

¹ Jan MUNZAR – Stanislav ONDRÁČEK, Velké povodně na území České republiky – ztráta historické paměti, *Historická geografie* 33, 2005, s. 97–118.

² Jan MUNZAR – Jan PAŘEZ, Historické povodně a jejich vliv na krajinu, *Historická geografie* 29, 1997, s. 211–232; Jan T. KOZÁK – Pavla STÁTNÍKOVÁ et al., *Povodně v českých zemích*, Praha 2007; Pavla STÁTNÍKOVÁ, *Zmizelá Praha – Povodně a záplavy*, Praha 2012.

Jedním z dosud málo využitých pramenů dobového zpravodajství o povodních jsou staré tisky. Informace o povodních, pochopitelně s různým stupněm vypovídací hodnoty, lze najít v příležitostných tiscích, např. kramářských písničkách, v dobových sbírkách širšího významu i v náboženských kázáních a v kratších i delších básnických skladbách.³ Je pochopitelně nutné zjištění poznatky ověřovat z více zdrojů, např. dobových kronik. Vzhledem k tomu, že povodně, a samozřejmě i ty, ke kterým došlo v době před počátkem hydrometeorologických měření a pozorování, se liší genezí, velikostí, průběhem, projevy, impakty atd., je pro jejich dokumentaci cenná jakákoliv informace.

V rozpětí 16.–18. století došlo v českých zemích k řadě významných povodní, ale patrně ne všechny byly zachyceny dobovými tisky. Navíc lze oprávněně předpokládat, že některé příležitostné tisky zmiňující se o přírodních pohromách se nedochovaly. Tento příspěvek přináší výběr několika mimořádných povodňových případů, které zachytily tištěné dokumenty z uvedeného období.

Karlovy Vary – květen 1582

Lázně Karlovy Vary, známé již od 14. století, byly ve své historii sužovány povodněmi nepochybně již od svého založení. Souvisí to s jejich situováním bezprostředně podél dolního toku řeky Teplé, před jejím ústím do Ohře. S polohou města bylo tedy spjato vysoké povodňové riziko. Jedny z nejstarších tisků o povodni v českých zemích se týkají právě Karlových Varů a popisují katastrofu, která postihla toto město 9. května 1582. Vznikla v důsledku bouřky a průtrže mračen v odpoledních hodinách na horním toku Teplé. Vydátné srážky způsobily navíc protržení tamních rybníků. Do Karlových Varů dorazila povodňová vlna po 17. hodině a z velké části město zpusťovala, doslova spláchnula desítky tehdy ještě dřevěných domků. Voda tekla po Tržišti, byly zničeny téměř všechny lázně a poškozeno Vřídlo. Kromě mimořádných škod přišlo mnoho lidí o život (počty obětí se však v jednotlivých tiscích liší). Záplava města trvala 8 hodin, až do jedné hodiny po půlnoci.

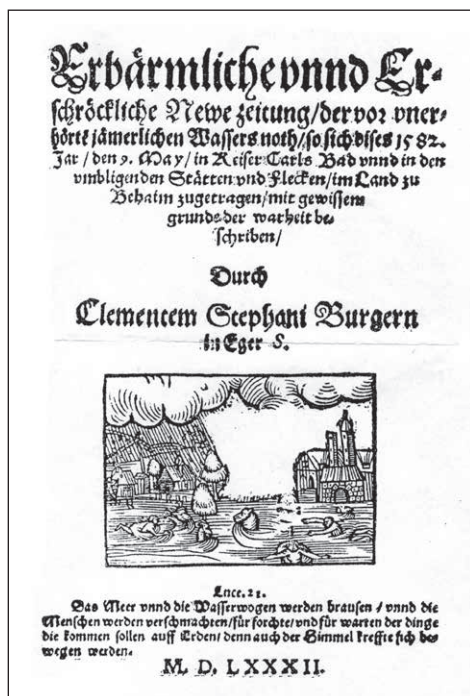
Karlovarskou pohromu zachytilo více německy psaných dobových příležitostných tisků. Německý meteorolog G. Hellmann při evidenci meteorologických jevů zaznamenaných v německých jednolistech a letáčích 16. století objevil po 1. světové válce v německých knihovnách dokonce osm tisků o této karlovarské povodni.⁴ Tři byly vydány v Norimberku, po jednom v Řezně a Augšpurku, zbylé tři neuvádějí místo publikování. Jen dva tisky – norimberský a přetisk vydaný v Řezně – zmiňují na titulní straně autora, jímž byl Clemens Stephani (1530–1592), měšťan a básník z Chebu (obr. 1).⁵ Ten sice nebyl očitým

³ Jan MUNZAR – Luboř KYSUČAN, Povodně v českých zemích v tiscích 16. století, *Miscellanea – Národní knihovna České republiky, oddělení rukopisů a starých tisků* 15, 1998, s. 128–140.

⁴ Gustav HELLMANN, *Die Meteorologie in den deutschen Flugschriften und Flugblättern des XVI. Jahrhunderts*, Berlin 1921, 96 s.

⁵ Clemens STEPHANI, *Erbärmliche vnnnd Erschröckliche Newe zeitung der vor vnerhörte jämmerlichen Wassersnoth so sich dises 1582. Jar den 9. May in Keiser Carls Bad vnnnd in den vmblihenden*

svědkem povodně, dorazil ale do Karlových Varů den po opadnutí povodňové vlny 11. května 1582. Jako první ale patrně vyšel tisk vydaný v Augšpurku, jehož text, datovaný 15. července 1582 a opatřený předmluvou místního faráře Christophu Krinesia, sepsal z pověření karlovarské městské rady písař Nicolaus Neydeger, jehož jméno je ale uvedeno až na konci spisu.⁶ Pravdivost informací o povodni byla touto radou potvrzena.

Obr. 1. Titulní strana díla Clementa Stephaniho *Erbärmliche vnnnd Erschröckliche Newe zeitung ...*, Nürnberg 1582 o povodni v Karlových Varech 9. května 1582. (Knihovna Národního muzea, sign. 51 F 25).

Stätten vnd Flecken im Land zu Behaim zugetragen mit gewissem grunde der warheit beschriben, Nürnberg, Katharina Gerlach, Johann vom Berg – heredes 1582. – *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501–1800* (dále *BCBT*), listkový katalog, s. v. Stephani, Clemens (<http://www.lib.cas.cz/kvo/bohemika_obsah_16_17/LK_KVO_zboh16.html>) a *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts* (dále *VD16*) č. S 8905 s digitální kopii z fondu Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu.

⁶ *Newe Zeyttung. Gründtliche Warhafftige kurtze beschreibung der erschröcklichen Wassersnot so den neündten May dises 1582. Jars zwischen fünf vnnnd sechs vhren gegen Abendts inn der Statt Keyser Carolsbadt auss sonderlicher verhengnuss Gottes sich zugetragen. Welches warm Wasserbad von Carolo dem vierdten Römischen Keyser erfunden Anno 1371. Jar vnd von jm also genennet worden. Alles mit grundt der Warheit dann zuuor beschryben vnd durch einen Ersamen Raht der Statt Keyser Carolsbadt in Truck verfertiget*, Augspurg, Valentin Schönigk 1582. – *BCBT*, listkový katalog, s. v. Zeitung, Neue (<http://www.lib.cas.cz/kvo/bohemika_obsah_16_17/LK_KVO_zboh16.html>) a *VD16* N 776 (s. v. Krinesius, Christoph).

Existuje ale také popis karlovarské povodně psaný latinsky, jehož autorem byl Johannes Sommer (Summer).⁷ Jeho název v překladu zní „Vyprávění o one katastrofě, která minulého (sic!) roku 82. postihla lázně císaře Karla IV“. Byl součástí tisku, který se zabýval historií a současností karlovarských lázní a jehož autorem byl bratr J. Sommera Fabian Sommer (Summer). První vydání tohoto díla o Karlových Varech z roku 1571 ještě nemohlo logicky popis povodně obsahovat.⁸ Ten se stal jeho součástí až v pozdějších vydáních po roce 1582.

Uvedené tisky se staly bestsellerem, takže zhoubná povodeň vlastně postižené lázeňské město nepochybně ještě více proslavila, a tak přispěla k jeho větší proslulosti. Ohlas této události nechybí ani v zahraničních kronikách, např. v kronice Erfurtu (ústní sdělení Dr. M. Deutsche, německého badatele z Erfurtu).

Morava – léto 1591

Na tisk o letních povodních na Moravě v roce 1591 upozornil svého času P. Kneidl⁹ a později P. Večeřová,¹⁰ ale blíže se jím už nezabývali. Nedochoval se bohužel celý, ale jen dvě hodně poškozená a obtížně čitelná torza tohoto jednolistu. Byl objeven až po 2. světové válce při restaurování jedné staré knihy, v níž ho dobový knihař použil jako výplň do vazby. Patrně proto tento leták (ve fondu starých tisků Knihovny Národního muzea v Praze se signaturou 16 A 2) není uveden v *Knihopisu*.¹¹ Jedná se přitom patrně o nejstarší česky psaný „povodňový“ tisk, který vydal v Olomouci bez vnošení Valentin Klín (obr. 2).¹²

Má název *Prawdiwa a Strassliwa nowina o welike Powodnie, kteráž se stala w tomto Markrábstwi Morawskem Letha 1591. zwlásstě pak při městech Prostějově a Ssumberku etc.* Tento příležitostný leták má pochopitelně dobový teologický rámeček (popisovaná pohroma je vysvětlována jako trest Boží za hříchy lidí atp.), avšak

⁷ Johannes SOMMER, *Narratio illius Cataclysmi, qui anno superiore 82. Thermas D. Caroli IIII. Imperatoris obruit*. In: Fabian SOMMER, DE INVENTIONE, DESCRIPTIONE, TEMPERIE, VIRIBVS, ET INPRIMIS vsu Thermarum D. Caroli IIII. Imperatoris *LIBELLVS BREVIS* ..., Leipzig, Abraham Lamberg 1589–1590. – *BCBT*, listkový katalog, s. v. Sommer, Fabián (<http://www.lib.cas.cz/kvo/bohemika_obsah_16_17/LK_KVO_zboh16.html>) a *VD16* S 6991 s digitální kopíí z Bayerische Staatsbibliothek v Mnichově.

⁸ *VD16* S 6990 s digitální kopíí z fondu Bayerische Staatsbibliothek v Mnichově.

⁹ Pravoslav KNEIDL, *Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček*, 1. vyd., Praha [1983], obr. 54 – barevná reprodukce neúplných částí letáku.

¹⁰ Petra VEČEŘOVÁ, *Katastrofy ve starých českých tiscích*. In: Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK (edd.), *Ponížení a odstrčení/Města versus katastrofy. Sborník příspěvků z 8. vědeckého zasedání Archivu hlavního města Prahy, konaného ve dnech 2. a 3. října 1990 a 13. vědeckého zasedání Archivu hlavního města Prahy ve dnech 3. a 4. října 1995*, Praha 1998, s. 197–208.

¹¹ Zdeněk V. TOBOLKA – František HORÁK (edd.), *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl II. Tisky z let 1501–1800*, Praha 1939.

¹² *Prawdiwa a Strassliwa nowina o welike Powodnie, kteráž se stala w tomto Markrábstwi Morawskem Letha 1591. zwlásstě pak při městech Prostějově a Ssumberku etc.*, Olomouc, Valentin Klín s. a. [1591–1595?]. – Knihovna Národního muzea, signatura 16 A 2.

Obr. 2. Nejstarší česky psaný „povodňový“ tisk o povodních na Moravě v létě 1591 *Prawdiwa a Strassliwa nowina o welike Powodnie ...*, Olomouc, Valentin Klín s. a. [1591–1595?]. Jediný defektní exemplář, který se dochoval v knihovně Národního muzea (sign. 16 A 2), rekonstruovala RNDr. Andrea Petrová, Ph.D.

anonymní autor i tiskař měli v jeho kontextu bezpochyby zájem touto formou informovat o aktuální senzaci na způsob novodobých zpráv bulvárních novin.

Název letáku vytváří dojem, že se na Moravě v létě 1591 jednalo o jednu katastrofu. Z jeho textu ale vyplývá, že jsou zde ve skutečnosti zmíněny dva nezávislé případy: jednak povodeň na Prostějovsku (trvajících podle tisku od 10. do 14. července), jednak pohroma na Šumpersku (zmiňovaná k 22. červenci). Pokus o verifikaci výskytu zmiňovaných povodní však ukázal, že kroniky obou měst tyto události datují jinak.

Pokud jde o Prostějov,¹³ autoři dvou tamních kronik (Bělkovský¹⁴ a Zlypivo¹⁵) uvádějí v roce 1591 pouze povodeň, která se vyskytla 2. června. Oba kronikáři ovšem nebyli očitými svědky této pohromy, znali ji jen z vyprávění.

¹³ Jan MUNZAR – Michaela KOKOJANOVÁ, Katastrofální povodně na Moravě na příkladech z 2. poloviny 16. století, *Střední Morava, Vlastivědná revue* 33, 2012, s. 4–15.

¹⁴ Jan BĚLKOVSKÝ, *Knihy pamětní města Prostějova založený radním písařem Janem Bělkovským z Ronšova*, Státní okresní archiv Prostějov, fond Archiv města Prostějova, inv. č. 299, č. knihy 175, fol. 23r.

¹⁵ Jan KÜHNDEL, Levočské letopisy Pavla Zlypivo (Jejich poměr k prostějovským kronikám), *Ročenka Národopisného a průmyslového muzea města Prostějova a Hané* 3, 1923, s. 49–56.

Kronika Šumperku pak obsahuje informaci o velké katastrofě, která postihla město 22. června.¹⁶ Najít vysvětlení tohoto rozdílu v dataci (mezi tiskem a místními kronikami) je po více než čtyřech staletích jen stěží možné. Jedním ze základních problémů je, že vydání dobového letáku není datováno. Nevíme tedy, kdy vlastně – s jakým odstupem od popisovaných událostí – byl jeho text sestavován, popř. vytištěn. Jisté je pouze to, že leták musel být publikován nejpozději do roku 1595, kdy knihtiskař Valentin Klín zemřel. Lze se domnívat, že tisk nevyšel v roce, kdy došlo k popisovaným událostem a autor jeho textu vycházel již jen ze vzpomínek nějakého pamětníka, které už neodpovídaly skutečnosti.

Zatímco informace o povodni na Prostějovsku nejsou příliš konkrétní (jednalo se skutečně o velkou vodu z vícedenních dešťů?), pohroma na Šumpersku je popsána podstatně podrobněji a ve velké shodě s kronikou, s výjimkou data. Posun přesně o 30 dní mohl vzniknout tak, že olomoucký vydavatel jednolistu ho tiskl již s větším časovým odstupem podle méně čerstvých podkladů od údajných pamětníků, kteří zaměnili pouze červen za červenec (tedy Juni za Juli). Je totiž, stejně jako v Prostějově, velmi málo pravděpodobné, že by se v téměř roce vyskytly dvě podobné pamětihodné katastrofy.

Na Šumpersku se jednalo o povodeň z přívalových srážek. K jejím příčinám a nástupu kronika uvádí: „V noci z 21. na 22. června 1591, kdy lidé v Šumperku i na předměstí klidně spali, se nad Bratrušovem a Kopřivnou strhla nevídaná bouře, která se změnila v strašlivou průtrž mračen provázenou větrnou smrští, neustálým hromobitím a blesky. Obrovská vlna vody se blížila k nic netušícím obyvatelům Šumperka a na jeho níže položené předměstí vtrhla kolem jedné hodiny po půlnoci.“¹⁷ Podle dalšího líčení výška dravého proudu místních potoků, zejména Bratrušovského, dosáhla tři sáhy (tedy přes pět metrů), a tak není divu, že tato povodeň způsobila nejen podrobně popisované mimořádné materiální škody, nýbrž během ní mělo také zahynout výjimečně mnoho obyvatel. Pro předpoklad, že oba prameny (leták a kronika) v Šumperku zmiňují stejnou ničivou povodeň, svědčí dvě informace. Za prvé je to shoda v času nástupu povodně v noci z 21. na 22. dne v měsíci „kolem jedné hodiny po půlnoci“ a „v hodinu na noc“, tedy času počítaného podle tzv. polovičního orloje (německých hodin zavedených v českých zemích v roce 1547).¹⁸ Za druhé pak zhruba odpovídají počty obětí (katastrofa si vyžádala „na sto lidských životů“).

Rozbor textu letáku o povodních v roce 1591 názorně ukázal, že konkrétní údaje o přírodních jevech obsažené ve starých tiscích nelze automaticky přebírat, nýbrž je nutné se snažit o jejich ověření z jiných zdrojů (pokud existují a podaří se je nalézt). Pro potřeby historické hydrologie a meteorologie je totiž věrohodnost informací v těchto tiscích velmi důležitá.

¹⁶ Drahomír POLÁCH – Zdeněk GÁBA, *Historie povodní na šumperském a jesenickém okrese, Severní Morava* 75, 1998, s. 4–5.

¹⁷ D. POLÁCH – Z. GÁBA, *Historie povodní ...*, pozn. 16, s. 4–5.

¹⁸ Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 295; Encyklopedie fyziky, <<http://fyzika.jreichl.com/main.article/view/1611-urcovani-casu-na-orloji>> (20. 7. 2015).

Čechy – březen a srpen 1598

Dvě povodně v Praze i jinde v Čechách v roce 1598 zachytil Jiří Carolides (1569–1612), dvorní básník císaře Rudolfa II., ve své latinské „Elegii o pamětihodné povodni na Vltavě a jiných českých řekách roku 1598 dvakrát oplakané“, kterou vydal v témže roce.¹⁹ Úvodní čtyřverší týkající se obou povodní uvedeného roku (letopočet je skryt v chronogramu) ve volném překladu zní: „Řehoř ledem, Agapitus dešti rozlil vody a pustoší česká pole. Dvakrát v jediném roce jsou Čechy stíženy záplavami, na svátek Vratislava a Řehořův den“.²⁰

Příčinou první „řehořské“ povodňové pohromy bylo prudké jarní tání sněhu a nahromadění ledových ker na řekách kolem 12. března. Zima 1597/1598 byla dlouhá, s neobvyklou výškou a trváním sněhové pokrývky, proto tehdy ještě nemohlo být ani zaseto, ani louky se ještě nezelenaly trávou, země byla ještě „zavřená“ a ztuhlá mrazem a „prázdná“ pole utrpěla jen menší škodu.

Srpnové povodně toho roku v Čechách zachytily celkem čtyři dobové tisky. Pohromy 18. srpna v povodí Vltavy se týká druhá část Carolidovy „Elegie ...“, dále pak příležitostná báseň Jana Campana Vodňanského, která popisuje povodeň přímo v Praze,²¹ a skladba Tobiáše Kavana z Čejkov (rodem ze Sušice).²² Škodlivou povodeň v Kutné Hoře (tedy v povodí Labe nad soutokem s Vltavou) krátce předtím, v noci z 16. na 17. srpna, obsírně zachytil tisk, jehož autorem je tamní farář Jakub Melissaeus Krtský (1554–1599).²³ Má název *O povodni škodlivé v neděli třináctou po sv. Trojici [16. srpna] v noci na pondělí [17. srpna] léta tohoto 1598. na rozličných místech stalé kázání troje*. Jednalo se o kázání před pohřbem, při pohřbu a po pohřbu obětí pohromy. Dozvídáme se z nich mj., že se tehdy utopilo 15 lidí. Povodni předcházely deště trvající dva dny a dvě noci, avšak

¹⁹ Georgius CAROLIDES, *ELEGIA DE MEMORABILI EXUNDATIONE WLTAVAE, ALIORUMQUE BOHEMIAE FLUVIORUM, Anno M. D. XCVIII. bis deplorata ...*, [Praha 1598]. – Knihovna Národního muzea, sign. 49 B 17/přív. – *BCBT*, listkový katalog, s. v. Carolides z Karlsperka, Jiří, viz <<http://www.lib.cas.cz/kvo/produkce-tiskaren-cr/tboh16/020/index.html>>.

²⁰ *Ibidem*, fol. A1v; úvodní čtyřverší v latinském originále zní:

GRegorIVs gLaCie, pLVVIIs AgapItVs, In VnDas
FVsI, CzeChIaCos DepopVLantVr agros. B. H.
BIs VeXatVr aqVIs Vno BoIeMIa In anno,
FestI, VratIsLao GregorIQVe, DIe.

²¹ Jan CAMPANUS, *Ad Pragam, de Exundatione Vultavae An. 1598. 17. & 18. Aug.* In: *Centuriae duae CHARITVM etc.*, Praha, Daniel Adam z Veleslavína – heredes 1600, fol. B2v, B3r. – Národní knihovna, signatura 52 F 47, přív. 1. – *BCBT*, listkový katalog, s. v. Campanus, Ioannes, viz <<http://www.lib.cas.cz/kvo/produkce-tiskaren-cr/tboh16/015/index.html>>.

²² Tobiáš KAVAN z ČEJKOV, *DESCRIPTIO QVORVMDAM EVENTVVM ANNI M.D.XCVIII. etc.*, Praha, Schumann, Jan – heredes [1599], fol. A3r, A3v. – Strahovská premonstrátská knihovna, signatura FK V 12/ přív. 25. – *BCBT*, listkový katalog, s. v. Kavan z Čejkov, Tobiáš, viz <<http://www.lib.cas.cz/kvo/produkce-tiskaren-cr/tboh16/059/index.html>>.

²³ Jakub MELISSAEUS KRTSKÝ, *O Powodni sskodliwé W Neděli Třináctau po Swatě Trojicy w Nocy na Pondělí Léta tohoto 1598. na rozličných místech stalé Kázáníj Troje ...*, Praha, Daniel Sedlčanský sen. 1598. – *Knihopis*, č. 5499 [on-line].

pro smrtící kulminační vlnu se později ukázalo rozhodující protržení rybníků nad městem. Proto kazatel odsuzuje výstavbu rybníků jako jednoho z faktorů, který negativně ovlivnil výši škod.²⁴

Vraťme se však ke Carolidovi, který letní povodeň na Vltavě 18. srpna 1598 popsal – ve volném překladu – takto: „Avšak druhá pohroma, způsobená dešti, přinesla venkovanům mnohé škody, které budou odstraňovány ještě dlouho. Tehdy byl totiž čas žní a obilí, prostírající se po širých polích, čekalo na to, až bude svezeno do prostorných sýpek. Celá země se přímo dmula zralou a bohatou úrodou a každoroční naděje na jistou sklizeň rozechvívala duše lidí. Jakkoliv však byla naděje jistá, úradkem shůry byla vyvrácena, náhle zničená úroda pluje v rozdivočelých vodách. Jako by se protrhlo, rozlévá celé nebe nezměrné přívaly vod a proměňuje je ve stěží zadržitelné moře.“²⁵ Za nejdůležitější považujeme však z dnešního hlediska pasáž s dobovým názorem na jednu z příčin tak velkých škod, totiž protržení rybníků. Obsahuje ostrou, morálně i ekologicky motivovanou kritiku rybníkářství, jehož motivací je obžerství a ekonomická chtivost: „Protrhly se pevné hráze mnoha jezer, které změněný řád doby nazývá rybníky. Avšak v této vypjaté době je všechn řád převrácen, řád, který dává přednost překážkám před rovnými místy [tj. rybníkům před obdělávanými poli], zlu před dobrem. (Rybníky, zhoubný vynález mlsnosti a chtivé pokladnice, předmět ubohé závisti.) Vždyť oč se rozšíří, tím větší rozloha úrodné půdy ihned je zatopena a znehodnocena vlastní záplavou. Jen málo ryb chycených v proudu tu mají pánové, tím méně pak obilí a zisku. Odtud pochází nákaza, hnilobou nabývá na síle a způsobuje četné choroby. Zkřehlá je i vinná réva, která nevydá sladké hrozny, víno je trpké a je ho málo. Ubozí venkované, zkrušení nebývalou chudobou, přičítají tuto novou záplavu Líticím [bohyním msty].“²⁶ V další pasáži o škodách a důsledcích povodně zmiňuje Carolides mj. četné zničené mosty a stříbrné doly – na mysli měl patrně především ony v Kutné Hoře. To, co zůstalo z polí ve vyšších polohách, bezprostředně nezaplavených, pak stejně shnilo nadměrným vlhkem.²⁷ Závěr obsahuje morálně-teologické vysvětlení příčin povodní jako zasloužené odplaty za lidské hříchy s výzvou k sebezpytování a polepšení.²⁸

Letní povodně v Praze se dotkl v již zmíněné krátké latinské příležitostné básní *Ad Pragam, de Exundatione Vultavae An. 1598. 17. & 18. Aug.* (K Praze, o povodni na Vltavě roku 1598. 17. a 18. srpna) Jan Campanus Vodňanský (1572–1622). Z hlediska faktografie však k informacím jiných autorů „o zlých proudech“, jak nazývá tuto velkou vodu, nepřináší mnoho nových poznatků.

Málo známý je rovněž již výše uvedený veršovaný spisek *Descriptio quorvdam eventvum Anni M.D.XCVIII. etc.*, týkající se popisu událostí roku 1598 s blahopřáním do nového roku 1599, který v Praze publikoval latinsky Tobiáš Kavan

²⁴ Ibidem, fol. A2r et passim.

²⁵ G. CAROLIDES, *ELEGIA* ..., pozn. 19, fol. A1v.

²⁶ Ibidem, fol. A1v–A2r.

²⁷ Ibidem, fol. A2r.

²⁸ Ibidem, fol. A2r.

z Čejkov. Mezi nešťastnými jevy roku 1598 zmiňuje kromě moru i tuhou zimu a velkou průtrž mračen 18. srpna 1598 takto: „Když srpen propustil na nebeské klenbě desáté a osmé slunce (což bude na věky pamětihodné) a žhavé léto prostrálo zralou setbu přičinlivé píli ženců, tu jsme viděli, jak z oblaků vzešla síla nesmírné vody široko se rozlévající. Pročež se protřhlo tolik rybníků, tolik řek a potoků s lomozem stoupalo, vzduch byl plný nářků a mocné proudy valily se k břehům. Záplava vod posbíraná ze zlých dešťů vyvrací duby a zděšený dobytek rozpráší daleko do lesů, silným přívalem bouřícího proudu poboří mnohé domy (nikdo to nedokáže vypovědět), mnoho lidí utopí ve vodě a mnoho jich uvede do nebezpečí života. A stane se, že lidé vidí, jak jejich sýpky, praskající pod tíží úrody, plavou v nešťastných vodách. A tak – když toto vidí – veškeré síly ducha i celé tělo již ochabují na samém okraji smrti. Tak převelikou nenapravitelnou a nikdy neslýchanou škodu přihnala k českým břehům síla povodně, že poničila veškerou úrodu“.²⁹

Čechy – únor 1655

Dosavadní pátrání autorů po starých tiscích obsahujících informace o historických povodních v českých zemích zatím ukázalo, že na rozdíl od 16. století následujících sto let představuje období, které je na tyto prameny velmi chudé. Je možné, že se nedochovaly, ale, z důvodu třicetileté války a jejich dopadů na obyvatelstvo a celkový neutěšený stav země v druhé polovině 17. století, spíše nevznikaly. Je proto nutné čerpat informace především ze dvou významných zahraničních starých tisků.

Prvním je monumentální historické dílo *Theatrum Europaeum*, které v roce 1633 začal vydávat známý nakladatel a rytec Matthäus Merian. Vycházelo ve Frankfurtu nad Mohanem a má celkem 21 dílů. Je v něm zachyceno období let 1618 až 1718 a představuje soudobou kroniku Evropy.³⁰ Druhým je monografie drážďanského hydrometeorologa Christiana Gottlieba Pötzsche (1732–1805) s názvem *Chronologische Geschichte der grossen Wasserfluthen des Elbstroms seit tausend und mehr Jahren* (obr. 3), která vyšla v Drážďanech v roce 1784 (se dvěma dodatky v roce 1786 a 1800).³¹ Oba zahraniční prameny uvádějí především informace o povodních na území tehdejších německých států a v souvislosti s nimi se zmiňují částečně i o těchto pohromách v českých zemích.

²⁹ T. KAVAN Z ČEJKOV, *DESCRIPTIO* ..., pozn. 22, fol. A3r, A3v.

³⁰ *Theatrum Europaeum, Oder Ausführliche und Warhafftige Beschreibung aller und jeder denckwürdiger Geschichten so sich hin und wider in der Welt führnemlich aber in Europa, und Teutschlanden ... zugetragen haben*. I.–XXI. Band, Frankfurt am Main 1633–1738. (Popis událostí za období 1618 až 1718.)

³¹ Christian Gottlieb PÖTZSCH, *Chronologische Geschichte der grossen Wasserfluthen des Elbstroms seit tausend und mehr Jahren*, Dresden, Waltherische Hofbuchhandlung 1784; Jan MUNZAR – Stanislav ONDRÁČEK, Historické povodně v Čechách v díle drážďanského hydrometeorologa Christiana Gottlieba Pötzsche. In: *Sborník příspěvků z Workshopu Adolfa Patery 2005 na téma „Extrémní hydrologické jevy v povodích“*, konaného dne 8. listopadu 2005 v Praze, Praha 2005, s. 61–66.

Obr. 3. Titulní strana spisu Ch. G. Pötzsche *Chronologische Geschichte der grossen Wasserfluthen des Elbstroms...* (Dresden 1784), který je věnován chronologické historii povodní na řece Labi a v jejím povodí za více než tisíc let. (Národní knihovna ČR, sign. F 009458).

K významným přírodním pohromám 17. století v Čechách i v sousedních zemích střední Evropy, o kterých se zmiňují oba zahraniční prameny, nepochybně patří zimní povodeň v únoru 1655. Začátek roku byl ve znamení silných mrazů, které způsobily zámrz vodních toků, a napadlo ohromné množství sněhu. V polovině února přišlo náhlé oteplení a déšť a nastalo rychlé tání, v jehož důsledku začaly rychle stoupat hladiny toků, a významnou roli při povodni sehrál i chod ledu.³²

Např. v Karlových Varech dosáhla 15. února 1655 hladina řeky Teplé výše tří metrů. Neregulovaný tok se zde rozlil do okolních ulic. Nejvíce bylo postiženo Tržiště, Křížová a Mlýnská ulice. Došlo ke zničení 31 lázní, bylo poškozeno mnoho domů stojících podél řeky, živel strhl dva mlýny a hamr, odplavil dva mosty a ostatní zničil. Počet lidských obětí není znám. Rovněž řeka Ohře byla silně rozvodněná a napáchala značné škody.³³

³² *Theatrum Europaeum* ..., pozn. 30, 7. díl, s. 854–855; Ch. G. PÖTZSCH, *Chronologische Geschichte* ..., pozn. 31, s. 60–65.

³³ *Theatrum Europaeum* ..., pozn. 30, 7. díl, s. 855; Ch. G. PÖTZSCH, *Chronologische Geschichte* ..., pozn. 31, s. 60.

K významné povodni došlo i na dalších českých řekách, např. na Vltavě. V Praze, kde vrcholila 14. a 15. února 1655, škodila zvláště na Starém Městě, zatopila sklepy a na březích poničila řadu domů, dále zničila především plovoucí vodní mlýny, mosty, lávky a také velké množství soli v císařské solnici. Strhla novoměstskou vodárnu, jejíž nákladná výstavba přišla na více než 60.000 rýnských tolarů, a odnesla císařskou prachárnu. Utopilo se mnoho dospělých lidí i dětí. V celých Čechách byly škody odhadnuty na 2 miliony zlatých.³⁴

O dalších velkých povodních v českých zemích v 17. století se tyto prameny zmiňují jen velmi stručně. Např. 11. května 1651 Vltava v Praze zatopila různé ulice, takže obyvatelé byli nuceni jezdit pouze na loďkách. V červenci 1652 nastaly po trvalém dešti a průtržích mračen katastrofální povodně na řekách hlavně v Horním Slezsku a na Moravě. 23. června 1675 se Vltava v Praze rozvodnila natolik, že za kulminace voda dosahovala až ke kostelu sv. Jiljí na Starém Městě (vzdálený cca 350 metrů od řeky).³⁵

Českomoravská vrchovina – léto 1714

Přívalová povodeň, ke které došlo večer 31. července a v noci na 1. srpna 1714 na vodních tocích na pomezí Čech a Moravy, představovala zcela mimořádný extrém a je možné ji považovat vedle květnové povodně roku 1872 v povodí Berounky a Ohře asi za nejvýznamnější případ svého druhu v českých zemích za posledních 300 let. Enormní přívalové srážky, které tehdy spadly během silných bouřek ve Žďárských vrších, daly vzniknout mohutné povodňové vlně. Ta se valila údolím Sázavy neuvěřitelnou rychlostí a zanechávala za sebou katastrofální spoušť. Tato dosud zřejmě největší sázavská povodeň se pak projevila i na Vltavě v Praze, kde povodňová vlna např. odplavila ze skladů velké množství dřeva a beček se solí. K velké povodni došlo i na Svatce od Jimramova až pod Brno a na dalších tocích v povodí Loučné a Chrudimky.³⁶

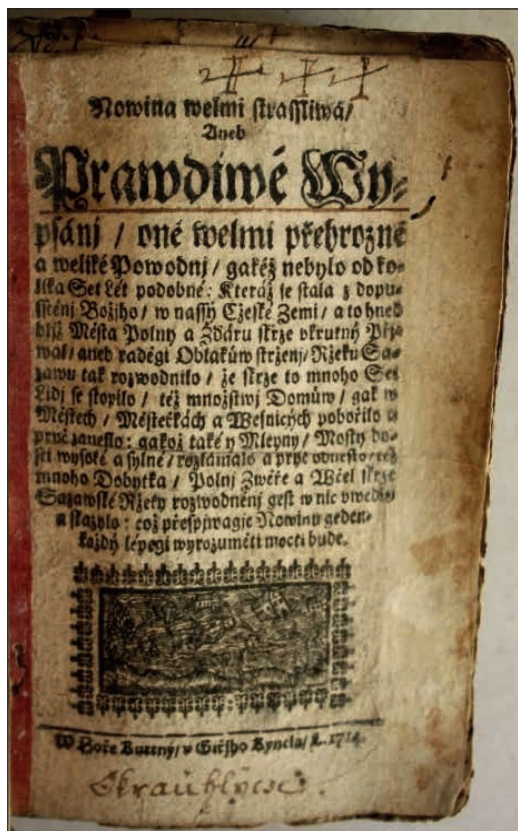
Historické prameny, převážně rukopisné,³⁷ se podrobněji zmiňují o průběhu povodně a škodách, které způsobila, např. ve Žďáru nad Sázavou, v Havlíčkově Brodě a v Ledči nad Sázavou. Celou katastrofu popisuje anonymní příležitost-

³⁴ *Theatrum Europaeum* ..., pozn. 30, 7. díl, s. 854; Ch. G. PÖRTZSCH, *Chronologische Geschichte* ..., pozn. 31, s. 60.

³⁵ *Theatrum Europaeum* ..., pozn. 30, 7. díl, s. 139–140, 319; Ch. G. PÖRTZSCH, *Chronologische Geschichte* ..., pozn. 31, s. 59 a 67.

³⁶ Libor ELLEDER – Jan MUNZAR et al., Přívalová povodeň v létě 1714 na Českomoravské vrchovině – rekonstrukce katastrofy po 300 letech, *Meteorologické zprávy/Meteorological Bulletin* 67, 2014, č. 6, s. 161–173.

³⁷ Např.: *Krátké popsání a spráwa odkud Ždiar svoj počatek pojal, a kterak hned od prwního založení svého stál*, Archiv města Brna, fond V3, Sbíрка rukopisů A. B. Mitrovského, sign. A1/26 (stará sign. 96), poř. č. 125, fol. 79–84 (Rukopis z roku 1727); *MATRIX ECCLAESIAE TEUTOBRODENSIS, Kniha mateřní všech pamětí a případností kostela hlavního Nanebevzetí Blahoslavené Panny Marie a jiných filiálních též sv. Vojtěcha a špitálu sv. Kateřiny*, Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond Děkanický úřad, Id. 1, kn. 2, fol. 114.

Obr. 4. Titulní strana kramářského tisku *Novina velmi strasliwá, aneb prawdivé wypsání oné velmi přehrozné a veliké powodni ...*, Kutná Hora 1714 o povodni v Čechách v létě 1714. Foto Mgr. Alžběta Kulíšková (Muzeum Českého ráje v Turnově).

ný tisk *Novina velmi strasliwá, aneb prawdivé wypsání oné velmi přehrozné a veliké powodni, jakéž nebylo od kolika set let podobné, kteráž se stala z dopuštění Božího w naší České zemi, a to hned blíž města Polny a Žďáru skrze ukrutný příval aneb raději oblakův stržení, řeku Sázavu tak rozvodnilo, že skrze to mnoho set lidí se stopilo, též množství domův jak v městech, městečkách a vesnicích pobořilo a pryč zaneslo; jakož také i mlejny, mosty dosti vysoké a silné rozlámalo a pryč odneslo, též mnoho dobytka, polní zvíře a včel skrze Sázavské řeky rozvodnění jest v nic uvedlo a zkazilo; což přezpívajíc novinu jeden každý lépeji vyrozuměti moci bude*, který vyšel ještě v témže roce 1714, dokonce dvakrát – nejprve v Kutné Hoře u Jiřího Kyncl (obr. 4) a poté přetištěn v Hradci Králové u Václava Jana Tibelliho – což rovněž svědčí o výjimečnosti této povodně.³⁸ (Kutnohorský tisk po delším pátrání autorů pomohla objevit v roce 2014 Mgr. Alžběta Kulíšková v Muzeu Českého ráje v Turnově.)

³⁸ *Nowina velmi strasliwá Aneb Prawdivé Wypśání oné velmi přehrozné a veliké Powodnj gakéž nebylo od kolika Set Lét podobné: Kteráž se stala z dopuštění Božjho w nassy České Zemi a to hned blíž Města Polny a Žďáru skrze ukrutný Přjwal aneb raději Oblakůw strzenj Ržeku Sazawu tak rozwodnilo že skrze to mnoho Set Lidj se stopilo též množstwj Domůw gak w Městech Městečkách a Wesnicých pobořilo a pryč zaneslo: gakož také y Mleyny Mosty dosti wysoké a sylné rozlámalo a pryč odneslo též mnoho Dobytky Polnj Žwěře a Wčel skrze Sazawské Ržeky rozwodnění gest w nic*

Tento kramářský tisk sestává ze 48 slok a poutavě líčí řádění živlu. Ve 4. sloce časově upřesňuje jeho začátek takto: „Července posledního dne, v pátou hodinu s poledne oblaky se otevřely a množství vod dolů svrhly“.³⁹ V dalších slokách následuje popis průběhu povodně a jejích dopadů od horního toku po Sázavě dolů. Postupně uvádí postižená sídla Polnou, Žďár, Brod, Světlou, Babice („ves Babice sebou vzalo, jen třích domů zanechalo“), Ledec a Zruč. Pokud jde o informace o velikosti povodně, tisk uvádí výšku vody ve Světlé (měla zde dosáhnout 14 loktů, tj. téměř 8,5 metru) a délku postiženého toku Sázavy („více než na šestnácte mil“, tedy přibližně 180 km).⁴⁰

Kromě velkých materiálních škod (zničení mnoha domů, stržení prakticky všech mostů, protržení asi 70 rybníků) byl mimořádně vysoký i počet lidských obětí. Zmíněný tisk, který popisuje celou katastrofu se zaměřením na Sázavu, v prologu uvádí, že se při této povodni utopilo mnoho set lidí; v textu dokonce zmiňuje „přes tisíc“ osob.⁴¹ Dodejme, že na základě současného výzkumu je tento počet hodně nadsazený. Pátáním v matrikách (Zruč n. S., Ledce n. S., Světlé n. S., Žďáru n. S. aj.) a v jiných dobových materiálech (např. viz pozn. 37) se zatím podařilo zdokumentovat, že zahynulo přibližně 250 osob (z toho jen ve Světlé nad Sázavou 73 a v Německém – dnešním Havlíčkově – Brodě 69).⁴²

Dalším starým tiskem vedle výše zmíněných, ve kterém je překvapivě dosti podrobně popisována letní povodeň z roku 1714, je latinsky psaná monografie *Prodromus gloriae Pragenae...*⁴³ Jejím autorem je kněz, historik, hagiograf a básník Jan Florián Hammerschmid (1652–1735) a vydána byla v Praze na Starém Městě v roce 1723, tedy 9 let po popisované přívalové povodni na Českomoravské vrchovině. Sedmnáctá kapitola této knihy věnované pražským dějinám chronologicky popisuje škody způsobené jednotlivými živly, včetně vody. Popis katastrofy v roce 1714 je velmi výstižný a shrnující, proto se autoři domnívají, že je vhodné uvést zde jeho částečně upravený český překlad. Pro snadnější orientaci jsou tučně zvýrazněna zeměpisná jména, která až na výjimky odpovídají postiženým sídlům uvedeným ve výše zmíněné kramářské písni. Otázkou zůstává, co Hammerschmid myslel vsí Svabitz, která není nikde doložená. Je možné, že došlo k záměně za vesnici Babitz (Babice), nacházející se 8 km západně od Německého, dnes Havlíčkova, Brodu, o které se vůbec nezmiňuje. Přitom se jednalo o jedno z nejvíce postižených sídel.

„Roku 1714, 31. července, kolem půl páté odpoledne se v *Čáslavském kraji* strhla velká bouře. Bylo slyšet mohutné hřmění a vidět hrozné blesky, celá ob-

vvedlo a skazylo: což přespjwagjc Nowinu gedenkaždý lépegi wyrozuměti mocti bude, Kutná Hora, Jiří Kyncl 1714. – Vydání u Václava Jana Tibbeliho viz *Knihopis* č. 6292.

³⁹ Ibidem, fol. 1v.

⁴⁰ Ibidem, fol. 2v, 4r.

⁴¹ Ibidem, fol. 3v.

⁴² L. ELLEDER – J. MUNZAR et al., Přívalová povodeň ..., pozn. 36, s. 170.

⁴³ Jan Florián HAMMERSCHMID, *Prodromus Gloriae Pragenae ...*, Praha, Wolfgang Wickhart 1723. – *BCBT*, č. 31499 [on-line], *Knihopis*, č. 17647 [on-line].

loha zčernala, takže lidé si mysleli, že nastal den posledního soudu. Během této hrozná bouře došlo k průtrži mračen kolem *Polné* a *Žďáru*. Nesmírná síla vody způsobila, že se u *žďárského kláštera* protrhlo osm velkých rybníků, byla zničena papírna, další tři domy a hamr (kovárna), utopilo se šest lidí. Na panství *Polná* se protrhlo kolem padesáti velkých i malých rybníků, voda strhla a odnesla dva hamry, jeden panský statek a škaredě pobořila sedm mlýnů. Utonulo šest osob, byly poničeny louky a okolní pole. Na panství *Pohled* cisterciáckého řádu svatých panen se protrhlo sedm rybníků, tři mlýny byly ošklivě poničeny. Voda odnesla sladovnu, pivovar, tři chalupy a dům řemeslníka. Utopilo se šest osob a na loukách a polích byly způsobeny nesmírné škody. U *Mírovky* bylo protrženo šest rybníků, škaredě pobořen mlýn a voda do základů strhla a odnesla splavy a dvě chalupy. Na předměstí *Německého Brodu* bylo odneseno 39 domů, špitál a most s množstvím lidí. Povodeň se prohnala městem a zničila četné domy. V *Okrouhlici* byl odnesen most se třemi domy a voda smetla ves *Svabitz* (sic!) se šesti selskými staveními, lidmi a dobyt看kem. Ve *Světlé* byly odneseny panský statek, dobytek, pivovar, mlýn, most a mnoho domů. Na zámku voda vystoupila až do prvního patra a utopilo se osm znamenitých koní. V *Ledči* kolem půlnoci byla polovina města i s lidmi zatopena a odnesena. Tato povodeň dosáhla až do vzdálenosti šestnácti mil a podél břehů řeky *Sázavy* strhla a odnesla všechna stavení, lidi, dobytek a divokou zvěř. V *Praze* pak velká voda odplavila velké množství dřeva a beček se solí. Slovem řečeno, všude způsobila nesmírné a nevyčísitelné škody.⁴⁴

Není se co divit, že Hammerschmid věnoval této přírodní katastrofě mnohem větší pozornost než jiným, o kterých se ve svém díle zmiňuje. Z dosavadních poznatků o historických povodních totiž vyplynulo, že se dodnes jedná o druhou nejtragičtější povodeň v českých zemích v posledních třech staletích, po pohromě v květnu 1872, která si kromě mimořádných materiálních škod vyžádala 337 lidských obětí.⁴⁵

České země – únor/březen 1784

Povodeň koncem zimy 1783/84 dodnes patří nejen v českých zemích, nýbrž i v celé řadě států Evropy k nejvýznamnějším hydrometeorologickým extrémům svého druhu. Její územní rozsah zajistil této povodňové katastrofě výsadní místo v historii evropských povodní. Zasaženo bylo nejen povodí Vltavy a Labe, ale také povodí Rýna, Dunaje a Odry. Dále byly současně silně rozvodněny řeky Seina, Loira a Máza. Zima, která této katastrofální povodni předcházela, byla neobyčejně bohatá na sníh, tuhá a dlouhá. Kolem 23. února 1784 došlo v západní Evropě k náhlému vpádu teplého vzduchu, který vedl k rychlému tání sněhu a později i ledu. Rozhodujícím momentem pro vznik povodní byly následné silné deště. Na většině řek došlo k rozlámání ledové pokrývky ve dnech

⁴⁴ Ibidem, s. 700.

⁴⁵ L. ELLEDER – J. MUNZAR et al., Přívalová povodeň ..., pozn. 36, s. 169.

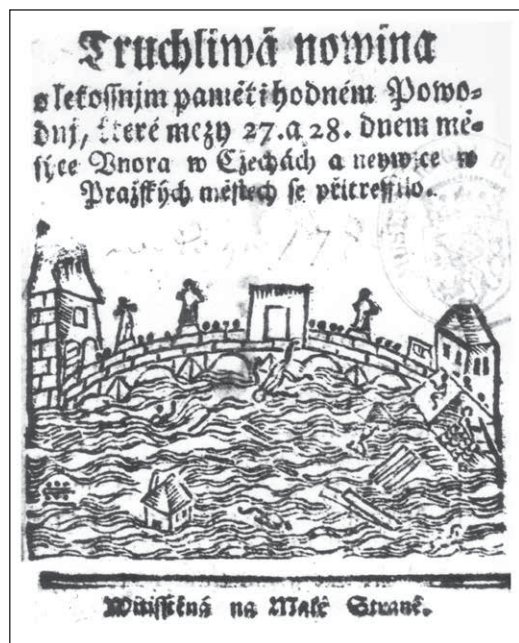
27. a 28. února, a to na hlavních a vedlejších tocích téměř současně. Povodňová vlna kulminovala většinou ve dnech 28. a 29. února, popř. 1. března.

Je zřejmé, že se takovéto události odrazily i ve starých tiscích. Pro české země nacházíme informace především v již zmíněné monografii Ch. G. Pötzsche *Chronologische Geschichte der grossen Wasserfluthen des Elbstroms...* z roku 1784. Je obdivuhodné, jak Pötzsch, který tuto povodeň zažil na Labi v Drážďanech, ve svém díle rychle a podrobně píše o událostech v Čechách (zřejmě musel mít dobré informátory, především z Prahy). Uveďme v českém překladu několik výstižných úryvků z jeho popisu projevů a dopadů povodně na Vltavě v Praze: „... U Prahy se dostal 2 lokty silný led do pohybu v poledne 27. února, potom co ráno kolem 8. hodiny nastalo rozrušení ledové celiny mezi horním a středním jezem... Následujícího dne (28. 2.) byla výše vody odhadována na 9 loktů nad úrovní břehů... Celé Židovské město stálo pod vodou. Vězni v trestnici seděli až po krk ve vodě, a protože správce neviděl možnost žádné záchrany, byl přinucen přenechat je jejich osudu. Tito lidé se zachránili plaváním a šplháním na různých místech; následujícího dne je policie opět polapila. Také nemocnice U milosrdných bratří byla značně pod vodou, že nemocní museli být přeneseni z přízemí do poschodí... Mocná ledová zácpa strhla jeden z pilířů (Karlova) mostu a na něm stojící vojenská strážnice s hrozným rachotem sletěla do řeky. Tři vojáci, kteří byli uvnitř, se hned utopili, čtvrtý byl při pádu zasažen trámem a zůstal ležet mrtev na troskách pilíře, zraněný pátý vojín byl zachráněn... Různí lidumilové-kavalíři nabízeli odměnu od 12 do 24 dukátů za záchranu o pomoc volajících lidí. Pan profesor Mikan, někdejší univerzitní děkan, dal vyhrát prostor ve Staroměstské radnici a vyzval, aby těm, kdo spadli do vody nebo se napůl utopili, bylo tam pomůženo. Lékaři a ranhojiči, opatření léky a nástroji, byli tam neustále přítomni. Protože záplava vyřadila z provozu všechny mlýny, pekárny na Starém Městě s výjimkou dvou stály pod vodou a jejich valná část zásob byla zkažena, nastal nedostatek potravin... Kromě toho byl nedostatek dříví... Trhlina na jednom z mostních pilířů způsobila, že do vody sletěla plastika anděla po levé straně sochy sv. Václava a hrozilo zřícení jak této sochy, tak i proti ní stojící sochy sv. Jana...“⁴⁶

Zajímavá je i příležitostná píseň *Truchlivá novina o letošním pamětihodném povodni, které mezi 27. a 28. dnem měsíce února v Čechách, a nejvíce v Pražských městech se přitrefilo*, která, jak je z názvu patrné, se věnuje především událostem v Praze, ale překvapivě není v názvu uveden rok výskytu povodně. Na titulní straně tisku je pouze zmínka, že byl vytištěn na Malé Straně, ale bez uvedení letopočtu, velmi pravděpodobně píseň vyšla ještě v roce 1784 (obr. 5).⁴⁷ Z textu tohoto příležitostného tisku vyplývá, že se skutečně jednalo o zcela mimořádnou povodeň. V jeho závěru čteme: „Žádný tu není tak starý, jenž by to pamatoval,

⁴⁶ Ch. G. PÖTZSCH, *Chronologische Geschichte ...*, pozn. 31, s. 119–123.

⁴⁷ *Truchlivá novina o letošnjm pamětihodném Povodnj, které mezy 27. a 28. dnem měsíce Vnora w Czechách a nejwjce w Pražských městech se přitrefilo*, Praha, s. t. n. [1784?]. – *Knihopis*, č. 6319 [on-line]. *Knihopis* eviduje celkem tři příležitostné tisky z roku 1784 věnované této povodni – č. 6319, č. 6320 a č. 6321.

Obr. 5. Titulní strana kramářského tisku nazvaného *Truchlivá novina o letošním pamětihodném Povodni ...*, Praha [1784?] o významné povodni v Čechách koncem února a začátkem března 1784. (Knihovna Národního muzea, sign. 28 F 39).

že by voda tak se zdvihla, potomkům všem povídal; až již tu sto a devět let docela vypadalo, co jest podobnou potopou v Praze mnoho zhynulo. Nynějšího přece roku ještě hůřeji vzrostla, neb, jak známky ukazují, o loket vejše byla; ale co již jest k činění, jen to Bohu poručme a pod jeho vždy ochranu všeckni se utíkejme“.⁴⁸ Anonymní autor písňe má pravdu v tom, když jako předchozí velkou povodeň zmiňuje de facto extrém z roku 1675 (viz výše), a doplňuje, že aktuální zimní povodeň 1784 ji překonala, a to o jeden loket, tedy přibližně o 60 cm.

Kromě mimořádného regionálního rozsahu vytvořily „fenomén povodně 1784“ také její mimořádná dynamika a rekordní kulminační stavy. Např. na Vltavě v Praze stoupla hladina řeky během pouhých 12 hodin o cca 4 metry. Tato rychlost vzestupu povodně je dosud platným rekordem, který nebyl překonán ani za dešťové povodně v srpnu 2002. Ta ovšem z hlediska hodnoty kulminačního průtoku odsunula zimní povodeň 1784 po 218 letech na druhé místo.

Závěrem je možné konstatovat, že dochované staré tisky a informace v nich obsažené (pokud možno ověřené z jiných zdrojů) vhodně doplňují a rozšiřují možnosti historické hydrologie a meteorologie při studiu a dokumentaci starých povodní, ke kterým došlo před počátkem přístrojových pozorování a měření.⁴⁹

■ ■ ■

⁴⁸ Ibidem, fol. 8v.

⁴⁹ Autoři upřímně děkují redaktorkám tohoto časopisu Mgr. Haně Beránkové, Mgr. Andrei Jelínkové a PhDr. Lence Veselé, Ph.D. za podnětné kolegiální připomínky k textu článku, které přispěly k jeho podstatnému vylepšení.

Floods in the Czech Lands in the 16th–18th Centuries in the Light of Early Printed Books

JAN MUNZAR – STANISLAV ONDRÁČEK – LUBOR KYSUČAN

SUMMARY

Catastrophic floods in Moravia, Silesia and eastern Bohemia in July 1997, and especially in Bohemia five years later, in August 2002 (when the natural disaster hit even the Capital City of Prague), paralysed Czech society. In the course of the 20th century, when such great floods did not occur, historical flood memory was gradually lost. Our ancestors had known that floods were a normal, often yearly natural phenomenon on natural watercourses.

The little used sources to recover historical memory include early printed books. In the 16th–18th centuries, the Czech lands experienced a number of significant floods, but nowhere near all of them were recorded in contemporary literature. In addition, it may reasonably be expected that some occasional prints mentioning natural disasters have not been preserved. This article brings a selection of several exceptional flood cases captured by printed documents from the given period.

In the 16th century, these included flood disasters in Carlsbad in May 1582, in Moravia in the summer of 1591 and in Bohemia in March and August 1598. Sources from the 17th century document mainly a flood in Bohemia in February 1655. From the 18th century, early printed books mention a flood disaster in the Bohemian-Moravian Highlands in the summer of 1714. The flood extreme at the end of February and at the beginning of March 1784 affected not only the Czech lands but also an entire range of other European countries.

It has been shown that extant early printed books and the information that they contain (verified from other sources where possible) suitably complement and extend the potential of historical hydrology and meteorology for the study and documentation of early floods that occurred before the beginning of instrumental observations and measurements.